

Dr Zofia Frączek

Uniwersytet Rzeszowski
ORCID: 0000-0002-4572-5123

Dysfunkcjonalność i problemy współczesnej polskiej rodziny w świetle danych statystycznych i wspierających działań państwa

Dysfunctionality and problems of the contemporary Polish family in the light of statistical data and supportive state actions

Streszczenie

Człowiek nieustannie uczestniczy w procesie przemian, zmienia się on sam i jego rzeczywistość życia. Rozwój nauki i techniki, a co się z tym wiąże postępujące przeobrażenia społeczne, niosą ze sobą niezwykle pożądane przez człowieka zmiany, ale także wiele zagrożeń. Badacze zwracają uwagę na budzące niepokój cechy współczesności, do których należy konsumpcjonizm, indywidualizm oraz instrumentalizm w relacjach międzyludzkich oparty na kalkulacji zysku. Piszą o osamotnieniu człowieka oraz postępującej dekonstrukcji w podejściu do zagadnień życia społecznego nieomijającej także rodziny, której funkcjonowanie warunkuje jakość życia i rozwój jej członków. W tekście tym przedstawiono rodzinę dysfunkcjonalną oraz zaprezentowano dane statystyczne obrazujące problemy współczesnej rodziny, a także działania państwa polskiego skierowane na jej wspieranie.

Słowa kluczowe: rodzina dysfunkcjonalna, problemy rodziny, wspieranie rodziny.

Abstract

People constantly participate in the process of change, changing themselves as the reality around them is changing. The development of science and technology, and, what is related to this, the progressive social transformations bring with them changes extremely desirable by human, but also they bring many risks. Researchers draw attention to the alarming features of modernity, which include: consumerism, individualism and instrumentalism in interpersonal relations based on profit calculations. They write about human loneliness and progressing deconstruction in the approach to the issues of social life, which does not omit the family, whose quality of functioning determines the quality of life and development of its members. This article describes a dysfunctional family and presents statistical data illustrating problems of the contemporary family as well as activities of the Polish state aimed at supporting it.

Key words: dysfunctional family, family problems, family support.

1. Rodzina dysfunkcjonalna jako środowisko życia i rozwoju człowieka

Każda rodzina spotyka się z problemami, jakie niesie ze sobą codzienność. Istnieją rodziny, które potrafią własnymi staraniami wypełniać swoje funkcje i wy-nikające z nich zadania, ale są także takie, które nie radzą sobie z rozwiązywaniem

życiowych problemów. Pierwsze z nich określamy mianem funkcjonalnych, wydolnych, natomiast drugie – dysfunkcjonalnych¹.

Rodzina dysfunkcjonalna ma problemy z zaspokajaniem często nawet tych podstawowych potrzeb i dążeń członków rodziny, a także z osiąganiem przez nich planów życiowych i aspiracji. Jest ona systemem, który charakteryzuje się takimi interakcjami jego członków, które prowadzą do frustracji ich potrzeb, wykorzystywania niektórych osób, pogwałcenia ich istotnych praw osobistych, a także zaniku odpowiedzialności lub nadmiernej odpowiedzialności pewnych członków rodziny². Taka rodzina nie realizuje oczekiwań ani własnej grupy, ani też społeczeństwa³.

Badacze wyraźnie odróżniają rodzinę dysfunkcyjną od rodziny patologicznej, wyjaśniając, że rodzina patologiczna jest skrajną postacią jej dysfunkcjonalności. Przejawem patologii jest brak zgodności funkcjonowania rodziny z przyjętymi w społeczeństwie wzorami zachowań, a także ich destruktywność oceniana według skali potępienia społecznego⁴. S. Kawula wyjaśniał, że rodziny patologiczne to rodziny o skumulowanych czynnikach patogennych. Ma tu miejsce wchodzenie członków rodziny w kolizję z prawem i moralnością danego społeczeństwa. Przejawy tej kolizji to kradzieże, rabunki, rozboje, gry hazardowe, przemyt, prostytutka i stręczycielstwo, włóczęgostwo, uchylanie się od uczciwej pracy, alkoholizm itp. W wyniku takiej działalności następuje trwały rozkład współżycia wewnątrz rodziny, zerwanie więzi małżeńskiej i rodzicielskiej. Rodzina ta pozostaje w stałym konflikcie z działalnością wychowawczą szkoły. Prawie wszystkie elementy działalności wychowawczej odbiegają od poziomu tych, które prezentuje rodzina normalna. Konsekwencją życia w takim środowisku rodzinnym jest dziedziczenie podłoża społecznego rodziny przez dzieci i powielanie przez nich drogi życiowej rodziców⁵.

Rodzina stanowi system społeczny, a każda osoba w rodzinie jest ogniwem tego systemu. Jednostka wpływa na działanie całego układu, a on z kolei decyduje o zachowaniu poszczególnych elementów. Rezultat działania systemu rodzinnego można określić w kategoriach: zdrowy – chory; funkcjonalny – dysfunkcjonalny. Dysfunkcja

¹ E. Syrek, *Teoretyczne standardy zdrowia dzieci i młodzieży a ich środowiskowe uwarunkowania w rejonie górnośląskim. Studium pedagogiczno-społeczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1997, s. 4.

² M. Ryś, *Problemy w rodzinie dysfunkcjonalnej* [w:] *Wychowanie do życia w rodzinie*, red. K. Ostrowska, M. Ryś, Warszawa 1999, s. 277; K. Wałęcka-Matyja, *Rola i funkcje rodziny* [w:] *Psychologia rodziny*, red. I. Janicka, H. Liberska, Wyd. PWN, Warszawa 2014, s. 96–114.

³ B. Smolińska-Theiss, *Rodzina dysfunkcyjna* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa 2006, s. 330.

⁴ H. Cudak, *Patologia życia rodzinnego* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. IV..., s. 64–66; A. Urbaniak, *Rodzina patologiczna i dysfunkcjonalna – czym się różnią*, <https://www.poradnikzdrowie.pl/psychologia/relacje/rodzina-dysfunkcyjna-i-patologiczna-czym-sie-roznia-aa-FjMk-XXBq-whgq.html> [dostęp: 19.07.2021].

⁵ S. Kawula, *Pedagogiczna typologizacja rodzin* [w:] *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, red. S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005, s. 181–184.

zaś może istnieć w rodzinie w postaci zaburzenia komunikacyjnego w rodzinie (porozumiewanie się w sposób pośredni); zaburzenia strukturalnego w rodzinie (zamiana ról: dzieci są rodzicami, rodzice dziećmi, a główną postacią rodzic będący źródłem dysfunkcji – alkoholik, czy też sprawca przemocy); zaburzenia własnych granic (brak sprzeciwu wobec przemocy, brak zaufania do ludzi, życie w ukryciu); zaburzenia granic pomiędzy poszczególnymi osobami w rodzinie (brak zrozumienia i tolerancji wobec cudzych uczuć czy przekonań); stosowania destruktywnych mechanizmów obronnych (niewłaściwe radzenie sobie ze źródłem dysfunkcji)⁶.

Rodzina dysfunkcjonalna to bardzo często:

- rodzina z problemem bezrobocia. Utrata pracy negatywnie wpływa na realizację materialno-ekonomicznej funkcji rodziny, niesie ze sobą biedę i ubóstwo oraz poczucie niepewności i zagrożenia wszystkich członków rodziny, a także zmianę planów życiowych i aspiracji dzieci oraz młodzieży⁷;
- rodzina z problemem przemocy⁸;
- rodzina z problemem alkoholowym, w której rodzic lub rodzice są uzależnieni od alkoholu i innych środków toksycznych⁹;
- rodzina z problemem niepełnosprawności lub/i z przewlekłą chorobą¹⁰;
- rodzina z problemem uzależnienia od multimediów. Dynamiczny rozwój mediów elektronicznych w znacznym stopniu wpływa na funkcjonowanie środowiska rodzinnego. Zdomowały się one w rodzinie do tego stopnia, że niekiedy wręcz zastępują rodziców w wypełnianiu przez nich funkcji rodziny, a w szczególności chodzi tu o funkcję socjalizacyjną i wychowawczą. Konsekwencją takiego stanu rzeczy są zagrożenia dla rozwoju fizycznego dziecka oraz sfery poznawczej¹¹.

Dysfunkcjonalność rodziny mogą wywoływać czynniki, które tkwią w samej rodzinie i cechach jej członków, oraz czynniki tkwiące w środowisku. Tak więc mogą

⁶ A.M. Seferyńska, *Uczeń z rodziny dysfunkcyjnej*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2004, s. 12–19.

⁷ M. Chodkowska, Z. Szymanek, *Socjopedagogiczne konteksty wyuczonej bezradności* [w:] *Bezradność. Interdyscyplinarne studium zjawiska w kontekście zmiany społecznej i edukacyjnej*, red. Z. Gajdzica, M. Rembierz, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005, s. 24, 25.

⁸ J. Brągiel, B. Matyjas, K. Segiet, *Dzieciństwo – w stronę poznania, zrozumienia i zmiany*, Wyd. UAM, Poznań 2019, s. 73–92.

⁹ E. Łuczak, *Wielowymiarowa dysfunkcjonalność współczesnej rodziny i jej wpływ na proces wychowania* [w:] *Małżeństwo i rodzina w ponowoczesności. Szanse – zagrożenia – patologie*, red. W. Muszyńska, E. Sikora, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, s. 306–308.

¹⁰ J. Brągiel, B. Górnicka, *Rodzina w kręgu ponowoczesnych przemian i wyzwań niepełnosprawności*, Wyd. Impuls, Kraków 2020, s. 87–154.

¹¹ A. Molga, *Uzależnienie od Internetu*. „Dydaktyka Informatyki” 2014, t. 9, s. 128; *Nadmierne korzystanie z komputera i Internetu przez dzieci i młodzież: problem, zapobieganie, terapia*, Warszawa 2012, https://www.saferinternet.pl/pliki/publikacje/nadmierne_korzystanie_z_internetu_przez_dzieci_i_mlodziarz.pdf [dostęp: 6.07.2021].

to być uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne. Do wewnętrznych należą: cechy osobowościowe członków rodziny, wykształcenie rodziców, wielkość i struktura rodziny, więzi uczuciowe w rodzinie, postawy rodzicielskie i preferowany przez rodziców styl wychowania, przyjęty przez nich system wartości, brak wiedzy i umiejętności dotyczących życia rodzinnego, choroby. Z kolei zewnętrzne uwarunkowania i utrudnienia mają swe źródła w zjawiskach makrospołecznych. Zalicza się do nich: rosnące zróżnicowanie warunków bytowych rodzin, koncentracja rodziców na zdobywaniu dóbr materialnych i brak czasu dla dzieci, migracje oraz emigracje zarobkowe, niedostatki mieszkaniowe, niedofinansowanie edukacji, kultury i systemu opieki zdrowotnej, bezrobocie, niedostosowane do potrzeb funkcjonowanie instytucji wspierających rodzinę, relatywizacja ogólnoludzkich wartości oraz norm społecznych. Dysfunkcjonalność rodziny jest wypadkową działania uwarunkowań natury wewnętrznej i zewnętrznej¹².

W rodzinach dysfunkcyjnych rodzice nie sprawują w sposób właściwy władzy rodzicielskiej. Zachowują się w sposób zbyt despotyczny lub submisyjny, nie określają reguł zachowań dzieci, albo ich nie egzekwują. W takiej rodzinie brak jest poczucia bezpieczeństwa oraz jasno określonych norm i wartości, a także wyraźnego podziału ról. Dzieci często sprawują opiekę nad matką lub ojcem. Rodzina źle radzi sobie z kryzysami rozwojowymi, przez które musi przejść¹³. Rodzice zamiast dziecko wspierać i ochraniać, ignorują je, atakują za to, że nie spełnia ich oczekiwań i nie jest takim, jakim oni chcieliby, żeby było. W konsekwencji tych działań dzieci rozwijają w sobie dysfunkcyjne cechy samozachowawcze, po to by przystosować się, zachowując wiarę w to, że rodzice zawsze mają rację. Zmieniają swój świat umysłowy, aby nie ulec niszczyielskiej sile wmawianego poczucia własnej bezwartościowości i wstydu z doznawanego poniżenia. Gdy dorosną, same stają się rodzicami dysfunkcyjnymi. Życie dziecka w rodzinie dysfunkcyjnej jest dla niego wielką krzywdą, gdyż rodzice na ogół nie dbają o zaspokojenie jego potrzeb, a sposób traktowania przez rodziców staje się dla niego źródłem cierpienia i często prowadzi do deformacji jego rozwoju, negatywnych skutków emocjonalnych i zaniżonych aspiracji życiowych i zawodowych¹⁴.

Funkcyjna rodzina jest miejscem, w którym rozwija się w dziecku poczucie własnej godności i szacunek dla drugiego człowieka, jest ona podstawową jednostką socjalizacji decydującą o istnieniu społeczeństwa, jego kulturze i tożsamości. Dlatego też warto diagnozować sytuację rodzin i realizować działania wspierające ich właściwe funkcjonowanie.

Interesujących informacji na temat problemów współczesnej polskiej rodziny oraz działań ją wspierających dostarczają dane statystyczne gromadzone i udostępniane m.in. przez UNICEF, GUS oraz organizacje wspierające rodzinę.

¹² D. Rybczyńska, *Funkcjonalność i dysfunkcjonalność rodzin. Przyczyny, przejawy i środki zaradcze*, „Biuletyn Informacyjny »Problemy Narkomanii«” 2002, nr 1, s. 21, 22.

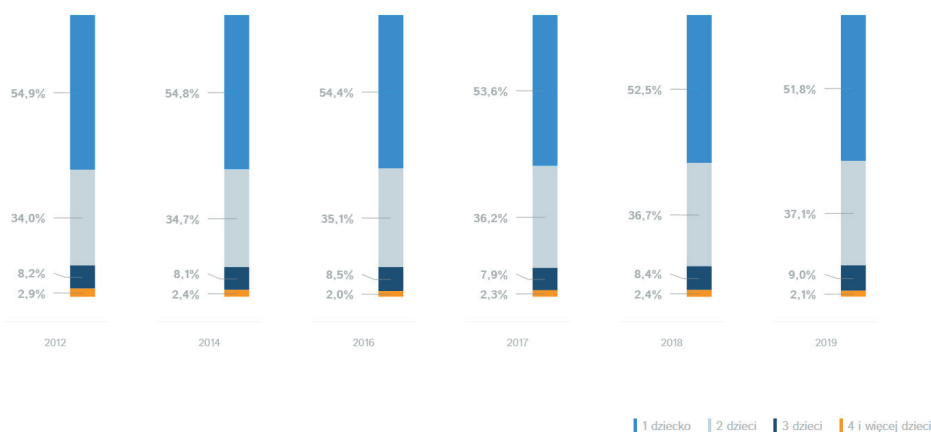
¹³ M. Ryś, *Problemy w rodzinie dysfunkcyjnej...*, s. 279.

¹⁴ J. Brągiel, *Zrozumieć skrzywdzone dziecko*, Wyd. UO, Opole 1996, s. 41.

2. Wybrane problemy polskich rodzin w świetle opracowań statystycznych

W związku z opisywanymi w literaturze postępującymi przemianami polskiej rodziny i jej funkcjonowania warto przyjrzeć się, jak kształtuje się struktura polskich rodzin ze względu na ich dzietność. Stan ten obrazuje wykres 1.

Wśród polskich gospodarstw domowych posiadających dzieci ponad połowę stanowią gospodarstwa z 1 dzieckiem.

Wykres 1. Struktura gospodarstw według liczby dzieci

Źródło: Unicef, *Dzieci w Polsce. Dane, liczby, statystyki*, <https://dzieciwpolsce.pl/o-nas/o-unicef> [dostęp: 15.07.2021], źródło pierwotne – dane Eurostatu.

Przedstawione na wykresie 1 dane wskazują na to, że wśród polskich gospodarstw z dziećmi ponad połowa opiekuje się jednym dzieckiem, a co trzecie gospodarstwo domowe wychowuje dwoje dzieci. Natomiast gospodarstwa domowe, w których przebywa troje lub czworo i więcej dzieci, stanowią jedynie 11,1% wszystkich gospodarstw domowych z dziećmi¹⁵.

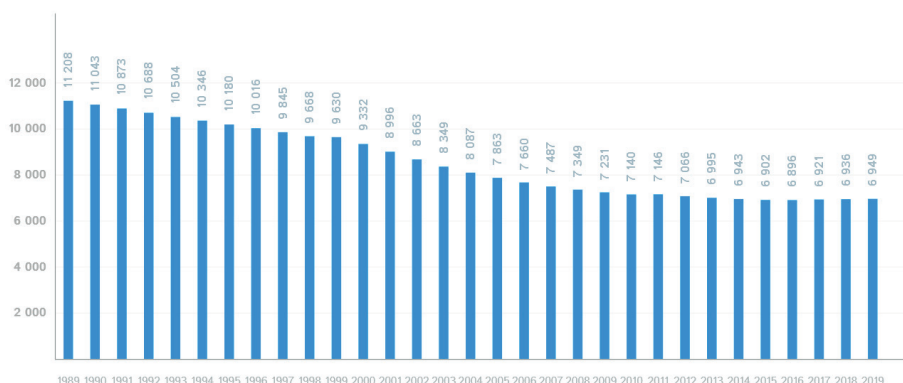
Z punktu widzenia dobra samej rodziny, realizowania międzypokoleniowego wsparcia, ale i sytuacji gospodarczej państwa interesujący jest jego stan demograficzny i prognozy na przyszłość. Informacji w tym zakresie dostarcza wykres 2, który przedstawia populację dzieci (0–17 lat) w Polsce od 1989 do 2019 r. w tys.

Wyraźnie widać, że liczba dzieci w Polsce spada od wielu lat. Proces ten rozpoczął się pod koniec lat 80. i wiąże się z przeobrażeniami kulturowo-społecznymi, a w tym ze zmianą modelu funkcjonowania rodziny, wzrostem wieku

¹⁵ Unicef, *Model rodziny w Polsce*, <https://dzieciwpolsce.pl/analiza/17/model-rodziny-w-polsce> [dostęp: 15.07.2021].

matek rodzących pierwsze dziecko, rosnącą liczbą osób starszych w populacji oraz uwarunkowaniami ekonomicznymi. W roku 1989, przy populacji liczącej 37 988 tys. osób, dzieci stanowiły 29,5% ogółu. Od tego roku liczba dzieci zmniejszyła się aż o 38,0% i w 2019 r., przy populacji liczącej 38 382 tys. osób, dzieci stanowiły już tylko 18,1%¹⁶. Przyczyn tego niekorzystnego stanu demograficznego można doszukiwać się także w sytuacji materialnej polskich rodzin.

W 2019 roku w Polsce mieszkało 6 949 tys. dzieci, czyli o 38,0% mniej niż w roku 1989.

Wykres 2. Populacja dzieci w Polsce na przestrzeni lat w tys. (0–17 lat)

Źródło: Unicef, *Dzieci w Polsce. Dane, liczby, statystyki*, <https://dzieciwpolisce.pl/o-nas/o-unicef> [dostęp: 15.07.2021], źródło pierwotne – dane GUS.

2.1. Materialne problemy rodziny

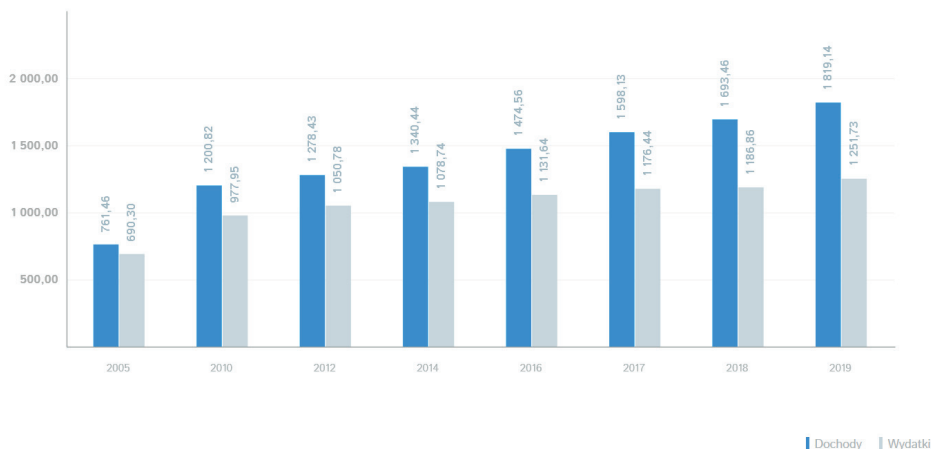
Spośród wielu problemów, z którymi boryka się polska rodzina, bardzo dotkliwymi są kłopoty materialne, które uniemożliwiają jej właściwe funkcjonowanie w wielu obszarach i wpływają na możliwości realizacji potrzeb wszystkich jej członków. Sytuację materialną polskich rodzin prezentuje wykres 3.

Sytuacja finansowa określana jest m.in. poprzez dochody i wydatki gospodarstw domowych. Zapewnienie stabilności materialnej oznacza nie tylko dochody wyższe od wydatków, ale również możliwość oszczędzania czy posiadania dóbr wyższego rzędu. Od roku 2005 widoczny jest wzrost zarówno średnich dochodów, jak i wydatków na 1 osobę w gospodarstwie domowym. Warto jednak zauważyć, że różnica pomiędzy średnimi dochodami a wydatkami nie jest zbyt duża. W 2019 r. wynosiła ona 567,41 zł¹⁷.

¹⁶ Unicef, *Trendy i prognozy w populacji dzieci*, <https://dzieciwpolisce.pl/analiza/1/trendy-i-prognozy-w-populacji-dzieci> [dostęp: 15.07.2021].

¹⁷ Unicef, *Kondycja finansowa rodzin*, <https://dzieciwpolisce.pl/analiza/18/kondycja-finansowa-rodzin> [dostęp: 15.07.2021].

Miedzy 2010 a 2019 rokiem przeciętne miesięczne dochody na 1 osobę w gospodarstwie domowym wzrosły o 618,32 zł, zaś wydatki o 273,78 zł.

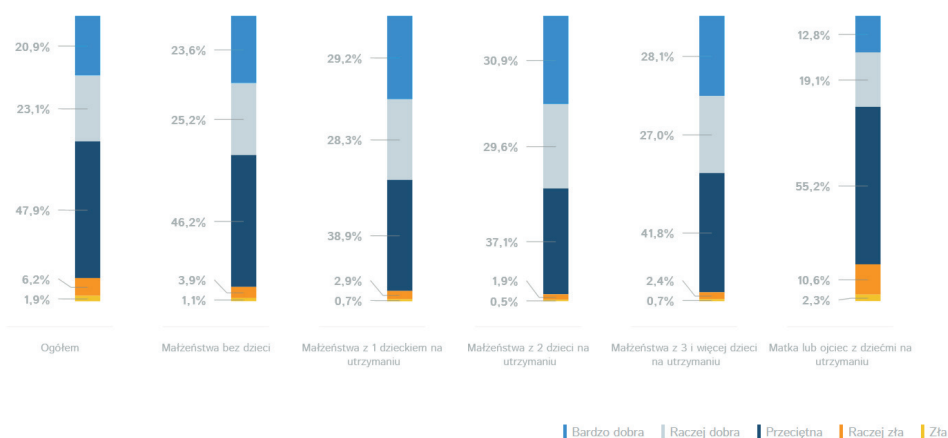

Wykres 3. Przeciętne miesięczne dochody i wydatki na jedną osobę w gospodarstwie domowym (w zł)

Źródło: Unicef, *Dzieci w Polsce. Dane, liczby, statystyki*, <https://dzieciwpolsce.pl/o-nas/o-unicef> [dostęp: 15.07.2021], źródło pierwotne – dane GUS.

Interesujące jest to, jak osoby prowadzące gospodarstwa domowe postrzegają swoją sytuację. Ich opinie przybliża wykres 4.

Ponad połowa małżeństw z dziećmi ocenia swoją sytuację materialną jako bardzo dobrą lub dobrą.

Wykres 4. Subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych według typu biologicznego gospodarstwa domowego (2018 r.)

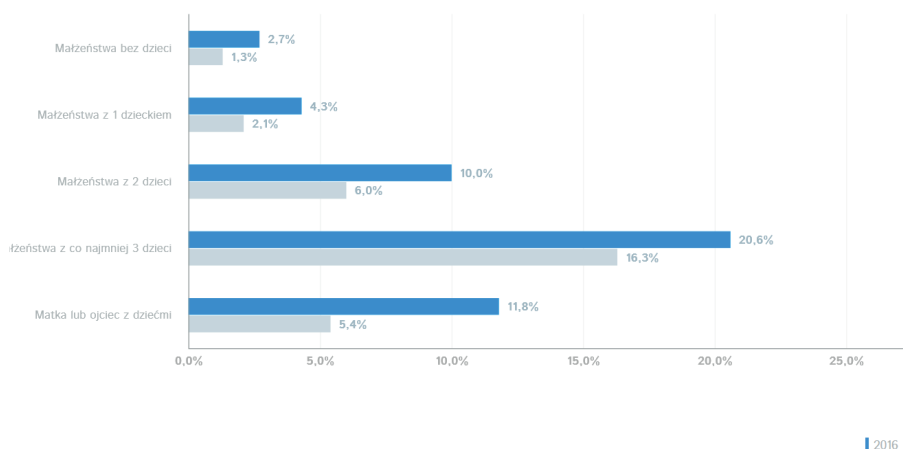
Źródło: Unicef, *Dzieci w Polsce. Dane, liczby, statystyki*, <https://dzieciwpolsce.pl/o-nas/o-unicef> [dostęp: 15.07.2021], źródło pierwotne – dane GUS.

Zebrane dane wskazują, że gospodarstwa domowe oceniają najczęściej swoją sytuację materialną jako przeciętną. Jednakże prawie co dziesiąty samotny rodzic postrzega swoją sytuację jako złą lub bardzo złą (12,9%). Należy zauważyć, że wśród gospodarstw domowych oceniających swoją sytuację jako bardzo dobrą dominują małżeństwa z 2, a często także z 3 i więcej dzieci (odpowiednio 30,9% i 28,1%). Jest to istotna zmiana, ponieważ w 2014 r. taką ocenę deklarowało jedynie 6,8% rodzin wielodzietnych¹⁸.

Mimo poprawy sytuacji materialnej polskich rodzin, niestety wciąż doświadczają one problemu ubóstwa, które w Polsce analizowane jest według trzech granic: relatywnej, ustawowej i skrajnej. Relatywna granica ubóstwa wyznaczana jest na poziomie 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych. Ustawowa granica ubóstwa wiąże się z kwotą, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej. Granica ubóstwa skrajnego zaś uwzględnia potrzeby, które nie mogą zostać odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia.

Wykres 5 obrazuje stan ubóstwa ustawowego według typu gospodarstwa domowego, z kolei wykres 6 – stan ubóstwa skrajnego w gospodarstwach domowych w 2019 r., natomiast wykres 7 – zjawisko ubóstwa w gospodarstwach domowych, w których funkcjonują osoby niepełnosprawne.

Ponad 15% małżeństw z co najmniej 3 dziećmi żyje poniżej granicy ubóstwa ustawowego.

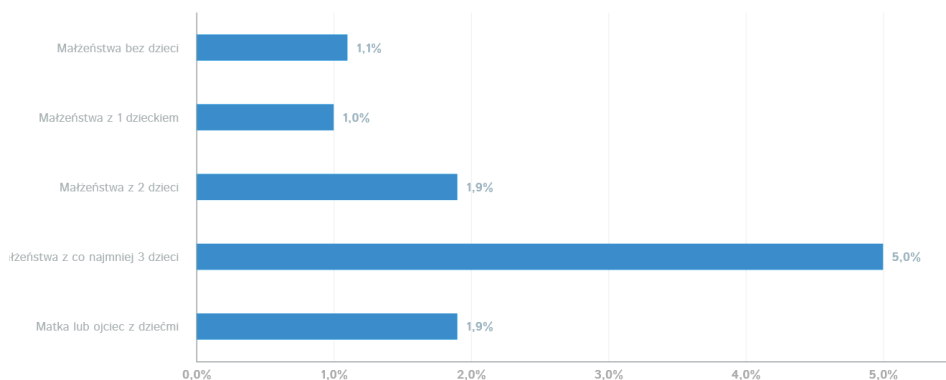

Wykres 5. Ubóstwo ustawowe według typu gospodarstwa domowego w 2019 r.

Źródło: Unicef, *Dzieci w Polsce. Dane, liczby, statystyki*, <https://dzieciwpolisce.pl/o-nas/o-unicef> [dostęp: 15.07.2021], źródło pierwotne – dane GUS.

¹⁸ Tamże.

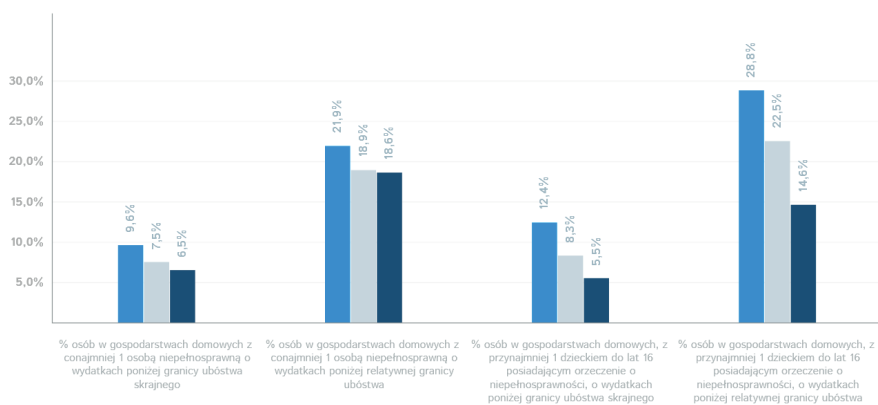
5% małżeństw z co najmniej 3 dzieci jest dotkniętych ubóstwem skrajnym.

Wykres 6. Ubóstwo skrajne w gospodarstwach domowych w 2019 r.

Źródło: Unicef, *Dzieci w Polsce. Dane, liczby, statystyki*, <https://dzieciwpolsce.pl/o-nas/o-unicef> [dostęp: 15.07.2021], źródło pierwotne – dane GUS.

Co szóste gospodarstwo domowe z dzieckiem posiadającym orzeczenie o niepełnosprawności żyje poniżej relatywnej granicy ubóstwa.

2014 2016 2019

Wykres 7. Ubóstwo w gospodarstwach domowych z osobami z niepełnosprawnością

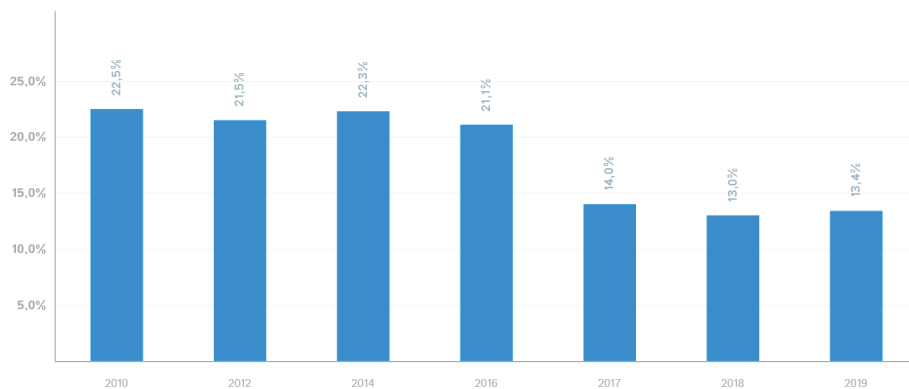
Źródło: Unicef, *Dzieci w Polsce. Dane, liczby, statystyki*, <https://dzieciwpolsce.pl/o-nas/o-unicef> [dostęp: 15.07.2021], źródło pierwotne – dane GUS.

Ubóstwem ustawowym w 2019 r. najbardziej były dotknięte małżeństwa z co najmniej 3 dziećmi (16,3%), natomiast w najmniejszym stopniu małżeństwa bez dzieci (1,3%). Podobnie przedstawia się sytuacja w przypadku ubóstwa skrajnego, przy czym odsetek małżeństw z 3 dziećmi żyjących w biedzie wynosi 5,0%. Zdecydowanie

bardziej odczuwają ten stan gospodarstwa z osobami z niepełnosprawnością. Poniżej skrajnej granicy ubóstwa żyło prawie 15,0% gospodarstw z przynajmniej 1 dzieckiem do lat 16 posiadającym orzeczenie o niepełnosprawności¹⁹.

Jednym z najpoważniejszych problemów społecznych jest ubóstwo dzieci. Pociąga ono za sobą konsekwencje ekonomiczne i społeczne. Towarzyszy mu często wykluczenie społeczne, ograniczenie udziału w kulturze i rekreacji. Wykres 8 obrazuje stan tego zjawiska.

Co dziesiąte dziecko w Polsce jest dotknięte ubóstwem.

Wykres 8. Stopa ubóstwa dzieci (0–17 lat)

Źródło: Unicef, *Dzieci w Polsce. Dane, liczby, statystyki*, <https://dzieciwpolisce.pl/o-nas/o-unicef> [dostęp: 15.07.2021], źródło pierwotne – dane Eurostatu.

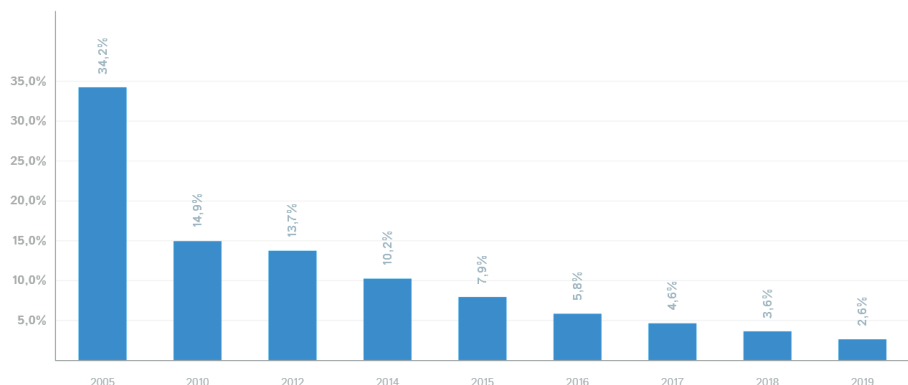
Ubóstwo dotyka zarówno osoby młode, jak i starsze. Jednakże stopień dotkliwości ubóstwa i jego przejawy są różne dla poszczególnych grup społecznych. Dzieci stanowią grupę, która jest najmocniej narażona na ubóstwo i jednocześnie w najmniejszym stopniu jest w stanie bronić się przed nim. Stopa zagrożenia ubóstwem w Polsce wśród dzieci w wieku 0–17 lat w roku 2019 wynosiła 13,4%, tzn. że ubóstwem zostało dotkniętych ponad 900 tys. dzieci. Widać także, że od 2017 r. ubóstwo wśród dzieci zaczęło zmniejszać się, co jest zapewne powiązane z wprowadzeniem świadczenia rodzinnego 500+²⁰.

Z ubóstwem wiąże się deprivacja materialna, a więc niezaspokajanie podstawowych potrzeb w wystarczającym stopniu. Wykres 9 odzwierciedla ten stan rzeczy w odniesieniu do dzieci.

¹⁹ Unicef, *Ubóstwo gospodarstw domowych*, <https://dzieciwpolisce.pl/analiza/22/ubostwo-gospodarstw-domowych> [dostęp: 16.07.2021].

²⁰ Unicef, *Ubóstwo dzieci*, <https://dzieciwpolisce.pl/analiza/21/ubostwo-dzieci> [dostęp: 21.07.2021].

W 2019 roku niecałe 3,0% dzieci było dotkniętych deprivacją materialną.

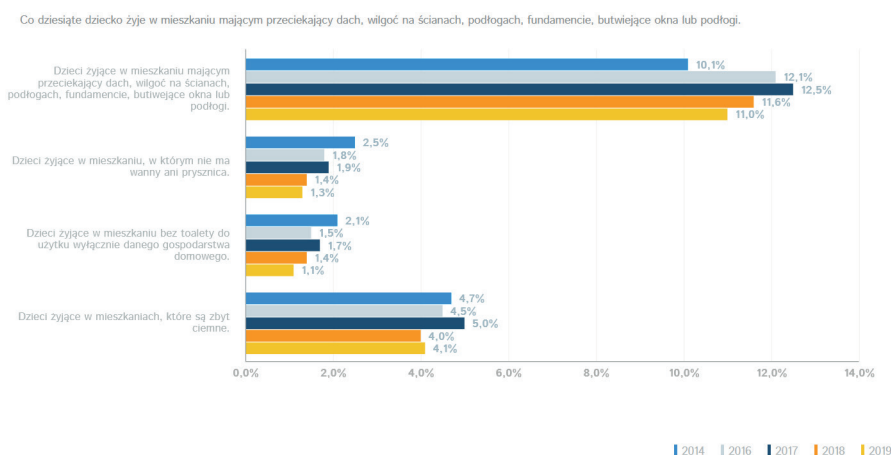

Wykres 9. Deprivacja materialna wśród dzieci

Źródło: Unicef, *Dzieci w Polsce. Dane, liczby, statystyki*, <https://dzieciwpolisce.pl/o-nas/o-unicef> [dostęp: 15.07.2021], źródło pierwotne – dane GUS.

Życie w ubóstwie wiąże się z ograniczeniami w zaspokajaniu potrzeb edukacyjnych dziecka, zdrowotnych, czy też jego uczestniczeniem w rekreacji i sporcie. W roku 2019 ponad 2,6% dzieci było dotkniętych deprivacją materialną²¹.

Doświadczenie ubóstwa odzwierciedlają także dane dotyczące warunków mieszkaniowych, w których żyją dzieci. Warunki te prezentuje wykres 10.

Wykres 10. Dzieci żyjące w trudnych warunkach mieszkaniowych (od 0–17 lat)

Źródło: Unicef, *Dzieci w Polsce. Dane, liczby, statystyki*, <https://dzieciwpolisce.pl/o-nas/o-unicef> [dostęp: 15.07.2021], źródło pierwotne – dane Eurostatu.

²¹ Tamże.

W roku 2019 11,0% dzieci żyło w mieszkaniach zagrażających zdrowiu i bezpieczeństwu jego mieszkańców (z przeciekającym dachem i zawilgoconym), 4,1% w mieszkaniach zbyt ciemnych. Tak więc mimo zmniejszenia się odsetka dzieci dotkniętych ubóstwem, warunki mieszkaniowe wielu z nich ciągle wymagały poprawy²².

Ubóstwo dzieci jest problemem niezwykle poważnym, gdyż jego następstwa oddziałują zarówno na aktualne funkcjonowanie dziecka w środowisku rodzinnym, szkolnym i rówieśniczym, jak i na jego przyszły rozwój. Dążenie do wyeliminowania ubóstwa w polskich rodzinach, a w szczególności w odniesieniu do dzieci, winno być priorytetowym elementem polityki społecznej państwa.

Kolejnym szczególnie ważnym problemem społecznym, który wywołuje dysfunkcjonalność rodziny, jest zjawisko przemocy. Dlatego warto zaprezentować choćby niektóre dane statystyczne obrazujące jego skalę.

2.2. Przemoc domowa

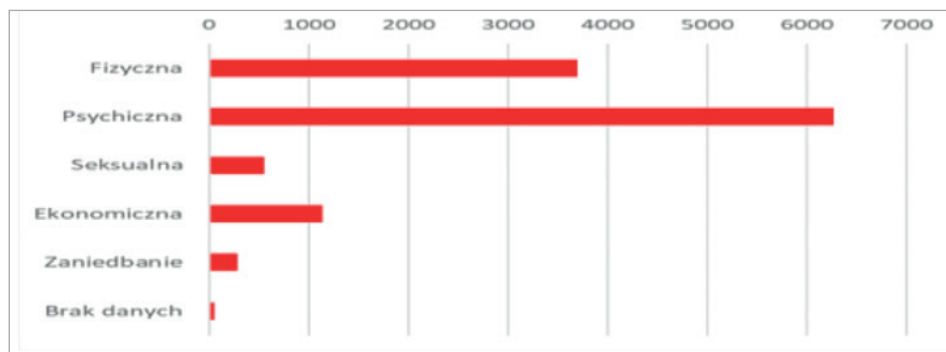
Zjawisko przemocy, niezależnie od tego, czy omawiane z punktu widzenia ofiary, czy osoby dopuszczającej się czynu zabronionego, niesie za sobą skutki związane nie tylko z obrażeniami ciała, ale również te dotyczące rozwoju umysłowego czy stanu psychicznego. Konsekwencje przemocy determinują sposób funkcjonowania jednostki w społeczeństwie, co przekłada się m.in. na brak lub ograniczenie jej umiejętności współpracy z innymi osobami, niską samoocenę czy trudności w budowaniu trwałych relacji rodzinnych.

Przemoc domowa w świetle danych pozyskanych dzięki funkcjonowaniu Ogólnopolskiego Telefonu dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”

W roku 2019 dyżurujący w Pogotowiu „Niebieska Linia” przeprowadzili łącznie 22 347 rozmów. Większość z nich, tj. 69,1%, miała charakter informacyjny, 24,6% zaś służyło przede wszystkim wsparciu emocjonalnemu, a 6,4% telefonów koncentrowało się na poradach udzielanych przez prawników. Wiele rozmów, tj. 34,0%, dyżurujący przeprowadzili z doznającymi przemocy, ale odbierali także telefony od świadków przemocy, a było to 3497 połączeń (15,6% wszystkich rozmów). Osoby zgłaszające przemoc rzadko mówiły o tylko jednym jej rodzaju. Trzeba podkreślić, że przemoc psychiczna towarzyszy właściwie każdej z pozostałych form. Zgłaszała ją w 2019 r. 6275 osób (w tym 180 dzieci). Przemoc fizyczną zgłaszało 3696 dzwoniących (w tym 147 dzieci). Odnotowano również przypadki przemocy ekonomicznej oraz seksualnej²³. Zebrane dane obrazuje wykres 11.

²² Tamże.

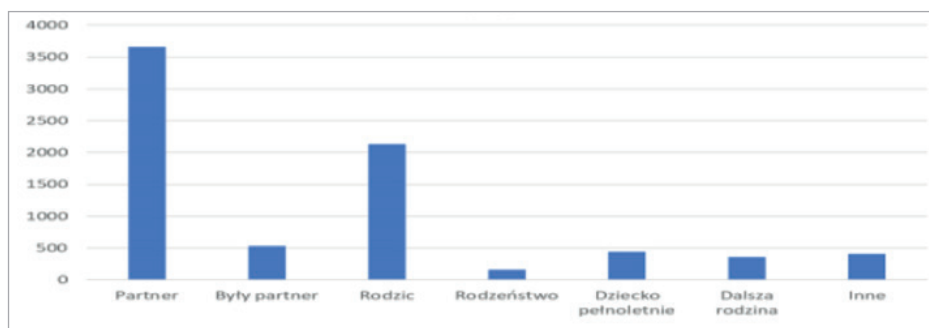
²³ Raport podsumowujący działalność Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” w 2019 r. prowadzonego przez Stowarzyszenie na Rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na zlecenie PARPA, <http://www.niebieskalinia.info/images/rok2019.pdf> [dostęp: 13.07.2021].

Wykres 11. Rodzaj zgłaszanej przemocy

Źródło: Raport podsumowujący działalność Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” w 2019 r., <http://www.niebieskalinia.info/images/rok2019.pdf> [dostęp: 13.07.2021].

Pozyskane w 2019 r. dane wskazują na to, że w prawie połowie przypadków zgłaszanych w Pogotowiu „Niebieska Linia” osobą krzywdzącą jest partner (47,5% opisywanych przypadków). Jednakże dzwoniący opisywali również sytuacje, w których osobami stosującymi przemoc byli rodzice²⁴ (zob. wykres 12).

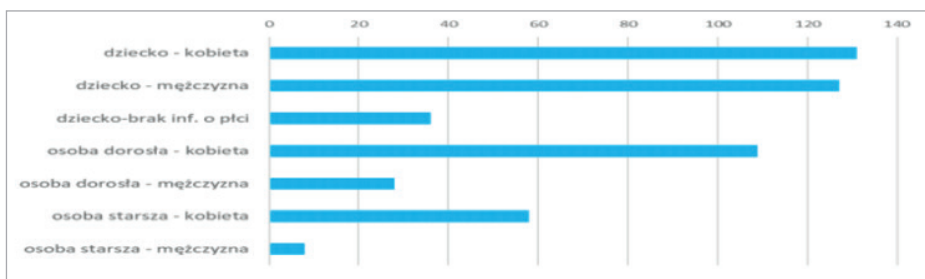
Wykres 12. Sprawcy przemocy

Źródło: Raport podsumowujący działalność Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” w 2019 r., <http://www.niebieskalinia.info/images/rok2019.pdf> [dostęp: 13.07.2021].

Pogotowie „Niebieska Linia” realizuje również kontakty z wykorzystaniem drogi elektronicznej (poradni e-mailowej). W roku 2019 specjaliści odpisali na 1609 e-maili nadesłanych przede wszystkim przez osoby dorosłe (95,8%

²⁴ Tamże.

wszystkich wiadomości). W większości napisały je kobiety (1056 wiadomości, 65,6% wszystkich wiadomości). Tematyka e-maili koncentrowała się przede wszystkim wokół zjawiska przemocy (64,8% wszystkich wiadomości, dodatkowo ok. 6,7% stanowiły wiadomości dotyczące przemocy i alkoholu). Autorami wiadomości były najczęściej osoby doznające przemocy (42% wszystkich wiadomości), ale pisali także świadkowie przemocy (33%). W roku 2019 specjaliści Pogotowia „Niebieska Linia” rozpoczęli 369 nowych interwencji w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie poprzez kontakt z placówkami zajmującymi się przemocą w rodzinie na terenie zamieszkania pokrzywdzonego. Interwencje te dotyczyły najczęściej więcej niż jednego rodzaju przemocy (przemocy psychicznej towarzyszyła najczęściej fizyczna). Zasadniczą okolicznością, która decydowała o tym, że niezbędną była pomoc z zewnątrz, był wiek osoby doświadczającej przemocy oraz jej powtarzalność. Doświadczenie uczy, że najczęściej potrzebują wsparcia osoby starsze i dzieci, gdyż nie są one w stanie własnymi siłami uporać się z zaistniałym problemem, tym bardziej że zjawisku przemocy towarzyszyło nadużywanie alkoholu przez osobę stosującą przemoc. W rozpatrywanych sprawach osobami doświadczającymi przemocy były w większości przypadków dzieci (59,2%). Spośród osób dorosłych interwencje podejmowano szczególnie często wobec krzywdzenia kobiet²⁵. Zebrany materiał wizualizuje wykres 13.

Wykres 13. Ofiary przemocy

Źródło: Raport podsumowujący działalność Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” w 2019 r., <http://www.niebieskalinia.info/images/rok2019.pdf> [dostęp: 13.07.2021].

Szczególnie narażone na przemoc i jej negatywne następstwa są dzieci. Wiąże się to z ich bezbronnością oraz brakiem umiejętności radzenia sobie z silnymi, negatywnymi emocjami. Przyczynia się do tego również ich status w rodzinie, który sprawia, że często nie mogą oraz nie potrafią samodzielnie szukać pomocy.

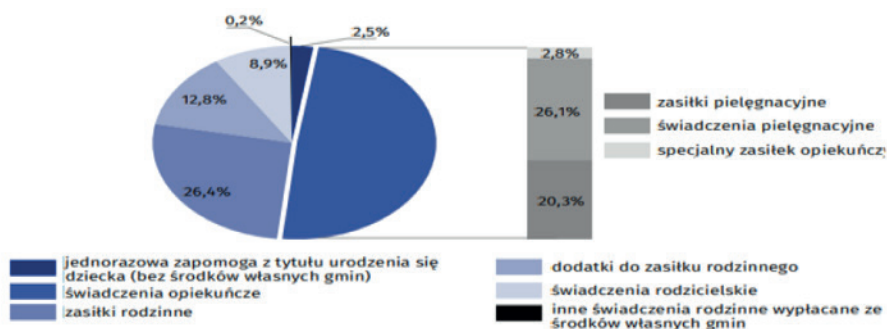
²⁵ Tamże.

Sytuacja, w jakiej się znajdują, przyczynia się do zaburzeń w ich rozwoju fizycznym, psychicznym i społecznym, a w dalszej perspektywie utrudnia im funkcjonowanie w dorosłym życiu.

Przedstawione wyżej problemy rodziny (materialne, przemoc domowa powiązana często z nadużywaniem alkoholu) prowadzą do jej dysfunkcjonalności. Zwykle są one ze sobą powiązane i współwystępują. Niekiedy problemy materialne stają się powodem „uciekania” człowieka przed trudami życia i rzeczywistością w alkohol. Z kolei nadużywanie alkoholu stanowi swego rodzaju ułatwienie dla stosowania przemocy wobec członków rodziny i pogarsza jeszcze i tak już trudną sytuację materialną rodziny i skomplikowane relacje międzyludzkie. Dlatego tak ważne jest konstruowanie i realizowanie projektów wspierania rodziny, które pozwoliłyby jej na stabilne funkcjonowanie i radzenie sobie własnymi siłami z problemami dnia codziennego.

3. Wspieranie rodziny

Informacji na temat działań państwa na rzecz rodziny dostarczają dane zebrane w Roczniku Statystycznym Rzeczypospolitej Polskiej²⁶. Przedstawiono w nim m.in. szeroką gamę świadczeń rodzinnych.

Wykres 14. Struktura wydatków na świadczenia rodzinne w 2019 r.

Źródło: GUS, *Świadczenia na rzecz rodziny w 2019 roku*, s. 1, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/rodzina/swiadczenia-na-rzecz-rodziny-w-2019-roku,4,3.html> [dostęp: 13.07.2021].

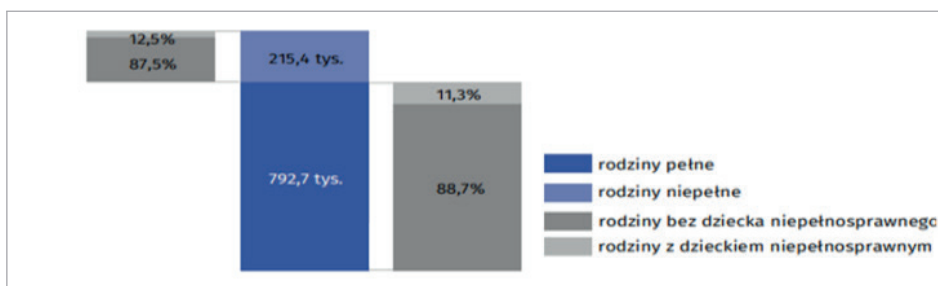
W roku 2019 na świadczenia rodzinne, mające na celu finansowe wsparcie rodzin z dziećmi i z osobami niepełnosprawnymi, przeznaczono 10,3 mld zł. Ze świadczeń tych korzystało średnio miesięcznie 1,9 mln beneficjentów. Pośród

²⁶ <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-rzeczypospolitej-polskiej-2020,2,20.html>.

wydatków na świadczenia rodzinne dominowały wydatki na pomoc skierowaną do rodzin z dziećmi, czyli zasiłki rodzinne wraz z dodatkami, zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka i świadczenia rodzicielskie – 50,8% ogólnej kwoty wydatków. Natomiast wydatki na pomoc skierowaną dla osób niepełnosprawnych, czyli na świadczenia opiekuńcze, stanowiły 49,2% ogólnej kwoty wydatków²⁷. Dane te przedstawia wykres 14.

Zasiłki rodzinne

W roku 2019 wypłacono zasiłki rodzinne w kwocie 2,7 mld zł. Najliczniejszą grupę wśród rodzin pobierających zasiłki rodzinne stanowiły rodziny z dwójką dzieci uprawnionych do zasiłku (413,9 tys. rodzin, tj. 41,1% rodzin uprawnionych). Rodziny z jednym dzieckiem uprawnionym do zasiłku (366,9 tys. rodzin) stanowiły 36,4% rodzin uprawnionych. Najmniej liczną grupę stanowiły rodziny z trojgiem i więcej dzieci uprawnionych do zasiłku (227,3 tys., tj. 22,5% rodzin). Wśród rodzin pobierających zasiłki rodzinne rodziny pełne stanowiły 78,6% (792,7 tys. rodzin), pozostałe 21,4% to rodziny niepełne (215,4 tys. rodzin). W roku 2019 z zasiłków rodzinnych korzystało 116,7 tys. rodzin z dzieckiem niepełnosprawnym, co stanowiło 11,3% wszystkich rodzin pobierających zasiłek rodzinny²⁸. Strukturę rodzin pobierających zasiłek rodzinny prezentuje wykres 15.

Wykres 15. Struktura rodzin pobierających zasiłek rodzinny w 2019 r.

Źródło: GUS, *Świadczenia na rzecz rodziny w 2019 roku*, s. 2, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/rodzina/swiadczenia-na-rzecz-rodziny-w-2019-roku,4,3.html> [dostęp: 13.07.2021].

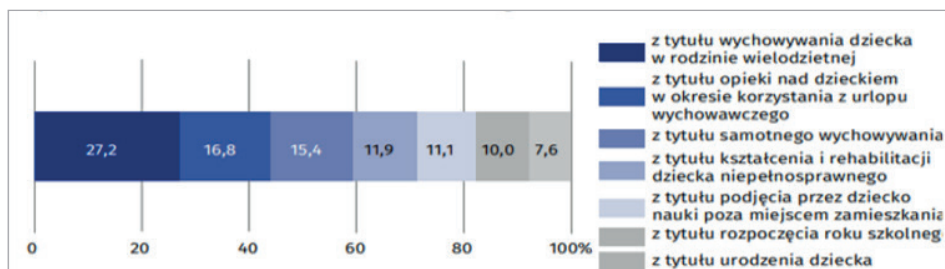
Dodatki do zasiłków rodzinnych

W roku 2019 osoby pobierające zasiłki rodzinne otrzymały dodatki do zasiłków na kwotę 1,3 mld zł, co stanowiło 12,8% ogólnej kwoty świadczeń rodzinnych. Spośród wydatków na dodatki do zasiłków rodzinnych największą kwotę

²⁷ Tamże.

²⁸ GUS, *Świadczenia na rzecz rodziny w 2019 roku*, s. 1–2, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/rodzina/swiadczenia-na-rzecz-rodziny-w-2019-roku,4,3.html> [dostęp: 13.07.2021].

– 359,8 mln zł wypłacono z tytułu wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej, a najmniejszą – 100,3 mln zł z tytułu urodzenia się dziecka²⁹. Strukturę tych dodatków przybliża wykres 16.

Wykres 16. Struktura dodatków do zasiłku rodzinnego w 2019 r.

Źródło: GUS, *Świadczenia na rzecz rodziny w 2019 roku*, s. 3, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/rodzina/swiadczenia-na-rzecz-rodziny-w-2019-roku,4,3.html> [dostęp: 13.07.2021].

Świadczenia opiekuńcze

W ogólnej kwocie świadczeń rodzinnych wypłaconych w 2019 r. 5,1 mld zł, tj. 49,2%, stanowiły świadczenia opiekuńcze skierowane do osób niepełnosprawnych. Ponad połowę kwoty przeznaczono na świadczenia pielęgnacyjne (2,7 mld zł). Pozostała część to zasiłki pielęgnacyjne (2,1 mld zł) oraz specjalne zasiłki opiekuńcze (287,1 mln zł). W strukturze zasiłków pielęgnacyjnych najwyższy udział – 74,4% miały zasiłki wypłacane osobom niepełnosprawnym w wieku 16–74 lata. Zasiłki dla niepełnosprawnych dzieci w wieku poniżej 16 lat stanowiły 23,3%, natomiast dla osób, które ukończyły 75 lat – 2,3%³⁰.

Jednorazowe zapomogi z tytułu urodzenia dziecka

W roku 2019 jednorazowe zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka, tzw. „becikowe”, skierowane zostały do rodziców 252,4 tys. dzieci, co stanowiło 67,3% ogólnej liczby urodzonych dzieci. Wydatki na wypłatę „becikowego” finansowane z budżetu państwa wyniosły 252,4 mln zł. Wśród rodzin pobierających jednorazowe zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka najczęściej, tj. 42,8%, stanowiły rodziny z jednym dzieckiem, rodziny z dwójką dzieci – 38,4%, a rodziny wielodzietne (z trójką dzieci i więcej) – 18,8% omawianej zbiorowości³¹.

²⁹ GUS, *Świadczenia na rzecz rodziny w 2019 roku*, s. 2, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-rzeczypospolitej-polskiej-2020,2,20.html> [dostęp: 13.07.2021].

³⁰ GUS, *Świadczenia na rzecz rodziny w 2019 roku*, s. 3, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/rodzina/swiadczenia-na-rzecz-rodziny-w-2019-roku,4,3.html> [dostęp: 13.07.2021].

³¹ Tamże.

Świadczenia rodzicielskie

Wprowadzone od 1 stycznia 2016 r. świadczenie rodzicielskie przysługuje osobom, które urodziły dziecko, a które nie otrzymują zasiłku macierzyńskiego lub uposażenia macierzyńskiego. W 2019 r. wydatki na świadczenia rodzicielskie wyniosły 920,2 mln zł i stanowiły 8,9% wszystkich wydatków na świadczenia rodzinne³².

Świadczenia wychowawcze

W roku 2019 nastąpiły zmiany w zasadach wypłacania świadczenia wychowawczego w ramach rządowego programu „Rodzina 500 plus”. W pierwszym półroczu 2019 r. świadczenie przysługiwało na drugie i kolejne dzieci (do ukończenia 18 roku życia) niezależnie od dochodu, natomiast na pierwsze dziecko, jeżeli dochód netto na osobę w rodzinie nie przekraczał 800 zł lub 1200 zł dla rodzin z dzieckiem niepełnosprawnym. Od 1 lipca 2019 r. świadczenie wychowawcze przysługiwało na wszystkie dzieci do 18 roku życia bez względu na dochody uzyskiwane przez rodzinę. Wartość świadczeń wychowawczych wypłaconych w okresie styczeń – czerwiec 2019 r. wyniosła 11,1 mld zł, natomiast od 1 lipca do końca 2019 r. wydatki na świadczenia wychowawcze opiewały na kwotę 19,4 mln zł. W sumie wydatki na świadczenia wychowawcze w 2019 r. wyniosły 30,5 mld zł. W przeliczeniu na 1 mieszkańca wydatki na świadczenia wychowawcze wyniosły w 2019 r. – 794,7 zł³³.

Zebrany materiał ukazuje wzrastające zaangażowanie państwa w zakresie wspierania rodziny. W porównaniu do roku 2018 udział dzieci w wieku poniżej 18 lat, na które rodzice otrzymali zasiłki rodzinne, w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku wynosił 27,0% i był wyższy o 2,4 p. proc. W ogólnej kwocie świadczeń rodzinnych wypłaconych w 2019 r. 5,1 mld zł, tj. 49,2%, stanowiły świadczenia opiekuńcze skierowane do osób niepełnosprawnych. W porównaniu z 2018 r. kwota tych świadczeń wzrosła o 17,7%. Zasiłki pielęgnacyjne wypłacono średnio miesięcznie dla 923,8 tys. osób, tj. o 1,4% więcej niż w 2018 r. Wydatki na świadczenia wychowawcze w 2019 r. także wzrosły i wyniosły 30,5 mld zł – były wyższe o 37,4% niż w 2018 r.³⁴ Znacznie zmniejszające się zjawisko ubóstwa wśród dzieci pozwala pozytywnie ocenić wszystkie te działania państwa. Warto jednak zauważyć, że wciąż one nie są wystarczające, nie zaspokajają w pełni potrzeb materialnych rodziny, a w szczególności w sytuacji wzrastającej inflacji.

Na uwagę zasługuje również powoływanie przez władze państwowe do życia podmiotów wspierających rodzinę w rozwiązywaniu różnych trudności, z którymi się zmagają, chroniących ją przed dysfunkcjonalnością i jej następstwami. Zgodnie z ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej

³² Tamże.

³³ Tamże, s. 4.

³⁴ Tamże, s. 1–4.

wspomaganie rodziny może być prowadzone także w formie usług asystenta rodziny udzielającego pomocy rodzinom m.in. w poprawie ich sytuacji życiowej, w rozwiązywaniu problemów socjalnych, psychologicznych, wychowawczych z dziećmi i w poszukiwaniu pracy zarobkowej, przez rodzinę wspierającą oraz placówkę wsparcia dziennego lub w formie poradnictwa specjalistycznego. Rodzina wspierająca to rodzina, której zadaniem jest pomoc rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Przy współpracy asystenta rodziny pomaga ona w opiece i wychowaniu dziecka, prowadzeniu gospodarstwa domowego, kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych. Natomiast karta dużej rodziny przysługuje, niezależnie od dochodów, rodzinom z co najmniej trójką dzieci poniżej 18 lat, poniżej 25 lat wtedy, gdy dziecko uczy się w szkole lub w szkole wyższej, bez ograniczeń wiekowych w przypadku dziecka posiadającego orzeczenie o niepełnosprawności. Karta wydawana jest bezpłatnie każdemu członkowi rodziny spełniającej wymienione warunki. Posiadacze karty mają zapewnione zniżki, przede wszystkim przy zakupie towarów i usług konsumpcyjnych. Z kolei placówka wsparcia dziennego wspomaga funkcje opiekuńcze i wychowawcze rodziny³⁵. Dane szczegółowe dotyczące realizacji wsparcia przybliży tabela 1.

Tabela 1. Wspieranie rodziny

WYSZCZEGÓLNIENIE	2015	2018	2019	SPECIFICATION
Asystenci rodziny	3816	3920	3934	Family assistants
Rodziny wspierające	82	102	104	Supporting families
Rodziny wspomagane przez asystentów rodzin	41739	44376	44330	Families assisted by family assistants
Rodziny korzystające z pomocy rodzin wspierających	89	114	118	Families provided with supporting family assistance
Rodziny korzystające z poradnictwa specjalistycznego	132091	106790	96243	Families provided with specialistic guidance
Rodziny posiadające Kartę Dużej Rodziny	289091	476830	908941	Families Large Family Card holder

Źródło: GUS, *Ochrona zdrowia i pomoc społeczna*, s. 391, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-rzeczypospolitej-polskiej-2020,2,20.html> [dostęp: 6.07.2021].

Zakończenie

Tekst ten przybliży problematykę dysfunkcjonalności rodziny, ukazuje jej istotę, przyczyny oraz sytuację dziecka w rodzinie dysfunkcjonalnej. Charakteryzuje także problemy współczesnej rodziny, które mogą być przyczyną jej dysfunkcjonalności. Wybrane i zaprezentowane dane statystyczne dotyczą głównie dwóch kwestii – problemów materialnych rodziny i przemocy domowej, które często

³⁵ GUS, *Ochrona zdrowia i pomoc społeczna*, s. 374–375, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-rzeczypospolitej-polskiej-2020,2,20.html> [dostęp: 16.07.2021].

współwystępują i wzajemnie się warunkują. W artykule tym przeprowadzono przegląd niektórych danych statystycznych przedstawiających działania państwa zwrócone na wspomaganie rodziny w wypełnianiu przypisywanych jej funkcji. Pewien optymizm budzi wzrastające zaangażowanie państwa w zakresie niesienia materialnej pomocy rodzinie oraz powoływanie profesjonalnych podmiotów działających na rzecz rodziny, w tym także z osobami z niepełnosprawnością. Trzeba bowiem zdecydowanie pozytywnie ocenić opisane w tekście wszelkie finansowe wspomaganie rodzin (np. 500+), ale także inne przedsięwzięcia, np. utworzenie zawodu asystenta rodziny, powoływanie rodziny wspierającej, upowszechnianie karty dużej rodziny. Ze względu na ograniczenia dotyczące objętości tekstu nie rozwijano problematyki jeszcze innych działań państwa, na które warto jednak, choćby sygnałnie, zwrócić uwagę, a są to np. wzrost płacy minimalnej, czy też ograniczenie zatrudniania w ramach tzw. umów śmieciowych, które z pewnością przyczyniły się do zmniejszenia zjawiska ubóstwa wśród dzieci. Jednakże trudno nie dostrzegać pojawiających się wciąż nowych problemów, wobec których staje rodzina, a są to m.in. wysoka inflacja, wzrost cen produktów żywnościowych, opłat za energię i gaz oraz wzrost cen mieszkań. Nie można zatem pozostawiać przy realizacji już wdrożonych programów społecznych i działań na rzecz rodziny, ale monitorując jej potrzeby, należy konstruować nowe projekty oraz programy niesienia pomocy chroniące ją przed dysfunkcjonalnością.

Bibliografia

Opracowania naukowe

- Brągiel J., Matyjas B., Segiet K., *Dzieciństwo – w stronę poznania, zrozumienia i zmiany*, Wyd. UAM, Poznań 2019.
- Brągiel J., Górnicka B., *Rodzina w kręgu ponowoczesnych przemian i wyzwań niepełnosprawności*, Wyd. Impuls, Kraków 2020.
- Brągiel J., *Zrozumieć skrzywdzone dziecko*, Wyd. UO, Opole 1996.
- Chodkowska M., Szymanek Z., *Socjopedagogiczne konteksty wyuczonej bezradności* [w:] *Bezradność. Interdyscyplinarne studium zjawiska w kontekście zmiany społecznej i edukacyjnej*, red. Z. Gajdzica, M. Rembierz, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005.
- Cudak H., *Patologia życia rodzinnego* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. IV, red. T. Pilch, Wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa 2006.
- Kawula S., *Pedagogiczna typologizacja rodzin* [w:] *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, red. S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005.
- Łuczak E., *Wielowymiarowa dysfunkcjonalność współczesnej rodziny i jej wpływ na proces wychowania* [w:] *Małżeństwo i rodzina w ponowoczesności. Szanse – zagrożenia – patologie*, red. W. Muszyńska, E. Sikora, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008.
- Molga A., *Uzależnienie od Internetu*, „Dydaktyka Informatyki” 2014, t. 9.
- Rybczyńska D., *Funkcjonalność i dysfunkcjonalność rodzin. Przyczyny, przejawy i środki zaradcze*, „Problemy Narkomanii. Biuletyn informacyjny” 2002, nr 1.

- Ryś M., *Problemy w rodzinie dysfunkcjonalnej* [w:] *Wychowanie do życia w rodzinie*, red. K. Ostrowska, M. Ryś, Warszawa 1999.
- Seferyńska A.M., *Uczeń z rodziny dysfunkcyjnej*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2004.
- Smolińska-Theiss B., *Rodzina dysfunkcyjna* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa 2006.
- Syrek E., *Teoretyczne standardy zdrowia dzieci i młodzieży a ich środowiskowe uwarunkowania w rejonie górnośląskim. Studium pedagogiczno-społeczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1997.
- Wałęcka-Matysia K., *Rola i funkcje rodziny* [w:] *Psychologia rodziny*, red. I. Janicka, H. Liberska, Wyd. PWN, Warszawa 2014.

Źródła internetowe

- GUS, *Ochrona zdrowia i pomoc społeczna*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-rzeczypospolitej-polskiej-2020,2,20.html> [dostęp: 16.07.2021].
- GUS, *Świadczenia na rzecz rodziny w 2019 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/rodzina/swiadczenia-na-rzecz-rodziny-w-2019-roku,4,3.html> [dostęp: 13.07.2021].
- Nadmierne korzystanie z komputera i Internetu przez dzieci i młodzież: problem, zapobieganie, terapia*, Warszawa 2012, https://www.saferinternet.pl/pliki/publikacje/nadmierne_korzystanie_z_internetu_przez_dzieci_i_mlodziarz.pdf [dostęp: 6.07.2021].
- Raport podsumowujący działalność Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” w 2019 roku prowadzonego przez Stowarzyszenie na Rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na zlecenie PARPA, <http://www.niebieskalinia.info/images/rok2019.pdf> [dostęp: 13.07.2021].
- Unicef, *Kondycja finansowa rodzin*, <https://dzieciwpolsce.pl/analiza/18/kondycja-finansowa-rodzin> [dostęp: 15.07.2021].
- Unicef, *Model rodziny w Polsce*, <https://dzieciwpolsce.pl/analiza/17/model-rodziny-w-polsce> [dostęp: 15.07.2021].
- Unicef, *Trendy i prognozy w populacji dzieci*, <https://dzieciwpolsce.pl/analiza/1/trendy-i-prognozy-w-populacji-dzieci> [dostęp: 15.07.2021].
- Unicef, *Ubóstwo gospodarstw domowych*, <https://dzieciwpolsce.pl/analiza/22/ubostwo-gospodarstw-domowych> [dostęp: 16.07.2021].
- Unicef, *Ubóstwo dzieci*, <https://dzieciwpolsce.pl/analiza/21/ubostwo-dzieci> [dostęp: 21.07.2021].
- Urbaniak A., *Rodzina patologiczna i dysfunkcyjna – czym się różni*, <https://www.poradnikzdrowie.pl/psychologia/relacje/rodzina-dysfunkcyjna-i-patologiczna-czym-sie-roznia-aa-FjMk-XRBq-whgq.html> [dostęp: 19.07.2021].